

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MERITOKRATIK BOSHQARUVNI JORIY ETISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Kosimova Lobarxon Ulug'bekovna

Toshkent amaliy fanlar universitetining

"Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida meritokratik boshqaruv tizimini joriy etishning pedagogik jihatdan ahamiyati yoritilgan. Maqolada meritokratiya tushunchasining mohiyati, ta'lim sifatiga ta'siri, kasbiy kompetentlik va adolatli baholash tizimlari orqali pedagoglar motivatsiyasini oshirishdagi roli tahlil qilingan. Shuningdek, meritokratik boshqaruvning bolalar ta'lim-tarbiyasi, pedagogik muhit va ta'lim sifatiga ijobiy ta'siri asoslab berilgan. Muallif maktabgacha ta'limda professional kadrlar tanlovi va rag'batlantirish tizimini ilmiy asosda yo'lga qo'yish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: *meritokratiya, maktabgacha ta'lim, pedagogik boshqaruv, kasbiy kompetentlik, adolatli baholash, motivatsiya, ta'lim sifati, pedagogik muhit.*

Kirish: Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — o'zgaruvchan jamiyat talablariga mos, raqobatbardosh, innovatsion fikrlaydigan va kasbiy jihatdan yetuk mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi — inson kapitalining shakllanishida asosiy bosqich hisoblanadi. Ushbu sohada ta'lim sifatini oshirish, tarbiyaviy jarayonning samaradorligini ta'minlash hamda boshqaruvni takomillashtirish zamonaviy yondashuvlarni talab qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan qaralganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvning meritokratik modelini joriy etish dolzarb masalalardan biridir. Meritokratiya prinsipi — bu rahbarlik lavozimlari va boshqa mas'uliyatli pozitsiyalarga shaxsiy tanish-bilish yoki boshqa subyektiv omillarga asoslanmagan holda, balki xodimning bilimi, malakasi, tajribasi va kasbiy yutuqlariga asoslangan

holda tanlab olinishi deganidir. Bu prinsipga asoslangan boshqaruv tizimi adolatli, shaffof, raqobatbardosh va natijaga yo'naltirilgan muhitni shakllantiradi.

Meritokratik boshqaruv modeli maktabgacha ta'lim sohasiga quyidagi ijobiy ta'sirlarni ko'rsatishi mumkin:

- malakali kadrlar tanlovining yaxshilanishi,
- pedagogik faoliyatda samaradorlikning oshishi,
- ta'lim sifati va bolaning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishiga qulay imkoniyatlar yaratilishi.

Shu sababli, bugungi kunda meritokratiyaga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini chuqur o'rganish va amaliyotga joriy etish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Meritokratik boshqaruvning mohiyati va uning ilmiy-metodologik asoslari:

Meritokratik boshqaruv — bu tashkilot doirasida lavozim va mas'uliyatlarning shaxsiy aloqalar, yoshi, jinsiy yoki boshqa subyektiv omillar emas, balki aniq, o'lchab bo'ladigan me'zonlar asosida taqsimlanishiga asoslangan boshqaruv modeli hisoblanadi. Bunday yondashuvda asosiy e'tibor xodimning kasbiy salohiyati, bilim darajasi, amaliy ko'nikmalari, malaka darajasi hamda mehnat faoliyatida erishgan yutuqlariga qaratiladi. Aynan shu tamoyil maktabgacha ta'lim tashkilotlarida adolatli, shaffof va ijtimoiy jihatdan oqilona boshqaruv muhitini shakllantirish imkonini beradi.

Meritokratiya prinsipi zamonaviy boshqaruv konsepsiyalarida samarali va ilmiy asoslangan yondashuvlardan biri sifatida qaraladi. Mazkur model maktabgacha ta'lim sohasida ham joriy etilishi mumkin bo'lgan quyidagi metodologik yo'nalishlarga tayangan holda amalga oshiriladi:

Kasbiy baholash tizimlarini joriy etish — tarbiyachilar va rahbar xodimlarning bilim, ko'nikma va malaka darajasini doimiy monitoring qilishga asoslangan sertifikatlash va attestatsiya tizimini shakllantirish orqali xodimlarning kasbiy o'sishi baholanadi.

Kadrlarni tanlashda ochiq tanlov (konkurs) tamoyilini qo'llash — bo'sh ish o'rinlariga nomzodlarni tanlashda adolatli va raqobatbardosh muhitni yaratish, shaxsiy manfaatlardan holi qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi.

Faoliyat natijadorligiga asoslangan baholash tizimini (KPI – asosiy ko'rsatkichlar tizimi) joriy etish — pedagog va rahbarlarning faoliyat samaradorligini o'lchab bo'ladigan mezonlar orqali tahlil qilish, natijalarga yo'naltirilgan boshqaruvni kuchaytiradi.

Rag'batlantirish tizimida mehnat samaradorligini asosiy mezon sifatida qo'llash — moddiy va ma'naviy rag'batlantirish mexanizmlarini xodimlarning haqiqiy natijalari asosida belgilash, ularning kasbiy faolligi va tashabbuskorligini oshiradi.

Ushbu ilmiy-metodologik yondashuvlar maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini sifatli darajada boshqarish, raqobatbardosh pedagogik muhitni shakllantirish va kadrlar salohiyatidan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Meritokratiya orqali ta'lim sifati oshishi. Meritokratik boshqaruv tizimi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida samarali faoliyat yurituvchi, yuqori malakali, kasbiy jihatdan tayyorlangan va o'z ishiga mas'uliyat bilan yondashuvchi pedagoglar jamoasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday boshqaruv modeli orqali har bir tarbiyachining kasbiy salohiyati, mehnat unumdorligi va erishgan natijalari asosida qadrlanishi ta'minlanadi. Bu esa, o'z navbatida, ularning o'z ustida ishlashga, yangilikka intilishga, pedagogik faoliyatga ijodkorlik bilan yondashishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Shuningdek, meritokratik tizimda lavozimlarni taqsimlash, rag'batlantirish va baholash mezonlarining aniq va shaffof bo'lishi, ta'lim tashkilotida sog'lom raqobat muhiti shakllanishiga olib keladi. Natijada, tashkilot ichidagi ijtimoiy adolatga asoslangan professional muhit pedagoglar o'rtasida o'zaro ishonch va hurmatni mustahkamlab, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shunday qilib, meritokratiya tamoyiliga asoslangan boshqaruv maktabgacha ta'lim tizimida sifatli inson kapitalini shakllantirishga va bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga xizmat

qiladi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida meritokratik boshqaruv tizimini joriy etish – zamonaviy ta'limni sifatli tashkil etishning muhim kafolatidir. Bunday yondashuv orqali boshqaruv tizimi adolatli, tizimli va natijaga yo'naltirilgan asosda shakllanadi. Ayniqsa, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda kasbiy kompetentlik, mehnat samaradorligi va innovatsion yondashuvlarni qadrlaydigan boshqaruv modeli muhim o'rin tutadi.

Meritokratik boshqaruvning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun birinchi navbatda ilmiy asoslangan kasbiy baholash tizimlari, ochiq va shaffof tanlov mexanizmlari, samarali rag'batlantirish va malaka oshirish tizimlarini shakllantirish zarur. Shu bilan birga, rahbarlik lavozimlariga tayinlashda professional yondashuv, ijtimoiy adolat va natijadorlik mezonlari ustuvor bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, meritokratik boshqaruv nafaqat tashkilot ichidagi mehnat muhitini sog'lomlashtiradi, balki ta'lim sifati, pedagoglarning kasbiy rivoji va tarbiyalanuvchilarning har tomonlama shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, davlat siyosatining maktabgacha ta'limga oid ustuvor yo'nalishlariga to'liq mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarda maktabgacha va maktab ta'limini rivojlantirish strategiyasi to'g'risidagi qarori. PQ–4937-son, 2021-yil 28-dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi rasmiy veb-sayti: www.maktabgacha.uz (<http://www.maktabgacha.uz/>)
3. Akulova, O. V. (2016). Управление персоналом дошкольной образовательной организации: меритократический подход.
4. Akulova, O. V. (2020). Problemy realizatsii printsipa meritokratii v sisteme upravleniya obrazovatel'nymi organizatsiyami. Dissertatsiya na soiskanie

uchyonoy stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk. Автореферат диссертации Baxter, J. (2019). Meritokratiya, tenglik va erta bolalik davridagi o'qituvchilarni jalb qilish: xalqaro istiqbol. Journal of Educational Policy, 34(6), 839-860.

5. Kall, E. (2019). Meritokratiya va sifat: 13 mamlakat ma'lumotlarini tahlil qilish. Ta'lim bo'yicha tadqiqotchi, 48(7), 390-403.

6. Kall, E. (2019). Meritokratiya uchun barchami? Postkommunistik jamiyatlarda elitalar harakatliligiga ta'sirlar.

7. Kirillova, G. E. (2018). Ta'lim tashkilotlarini meritokratik boshqarish sharoitida professor-o'qituvchilarning mehnatiga haq to'lash tizimini takomillashtirish. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya.

8. Kuznetsova, L. V. (2017). Meritokratiya tamoyilini amalga oshirish sharoitida maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglarining innovatsion faoliyati. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya.

9. Kuznetsova, L. V., Budarina, N. A. (2016). Meritokratiya tamoyilini amalga oshirish sharoitida maktabgacha tarbiyachilarning innovatsion faoliyati.

10. Maktabgacha ta'limdagi innovatsion jarayonlar: Butunrossiya ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari to'plami. Ekaterinburg, 15-19-betlar.